

УДК 9 (477)

DOI: 10.30840/2413-7065.1(66).2018.131125

ПОГЛЯДИ ПІДПОЛКОВНИКА К. ДОЛЕЖАЛЯ НА МАЙБУТНІ ВОЄННІ ОПЕРАЦІЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ У НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В ЛИПНІ 1919 РОКУ

Михайло ГАЛУЩАК

orcid.org/0000-0002-6255-8101

аспірант НДІУ

Анотація. У дослідженні автор аналізує доповідь підполковника Галицької Армії Карла Долежаля військово-політичному керівництву ЗОУНР, яка була сформульована 15 липня 1919 року. У доповіді йшлося про використання Галицької Армії після залишення нею територій Східної Галичини, коли галицьким військовим на Наддніпрянщині довелося воювати з кількома супротивниками. Погляди Карла Долежаля яскраво відображають тогочасні дискусії у середовищі західноукраїнського політичного керівництва та військового командування щодо подальшої збройної боротьби, зокрема у питанні вибору основної воєнної операції в напрямку Києва чи Одеси.

У своїх рекомендаціях Карл Долежалю не врахував ряду важливих факторів, які впливали на боротьбу Галицької Армії після переходу р. Збруч, зокрема неминучу війну з Добровольчою армією. У доповіді Карла Долежаля, як і у більшості спогадів політиків та військових ЗОУНР, побутує теза, що головну ударну силу українських армій слід відправити у напрямку Одеси, а не Києва, як це було зроблено. Однак зосередження основної ударної сили на одеському напрямку не виявилось б настільки легким. Передусім через те, що денікінці першими захопили Північне Причорномор'я. Самі ж шанси на перемогу у війні проти армії генерала Антона Денікіна були невеликими, адже останню підтримувала Антанта. Відтак білогвардійці мали краще матеріальне забезпечення і були значно чисельнішими за українські збройні сили.

У нинішньому збройному протистоянні з Росією слід врахувати урок, який пропонує цей невеликий епізод Перших українських визвольних змагань 1917–1921 рр.: оцінюючи становище, необхідно розглядати всі можливі його складові у найнесприятливішій комбінації, навіть якщо інтуїтивно цього хотілося б уникнути.

Ключові слова: ЗУНР; ЗОУНР; Галицька Армія; Карл Долежалю; військово-політична думка.

LIEUTENANT COLONEL KARL DOLEZHAL'S VIEWS ON THE FUTURE OF MILITARY OPERATIONS OF THE GALICIAN ARMY IN THE DNIEPER UKRAINE IN JULY 1919

Mykhailo HALUSHCHAK

postgraduate student of RIUS

Annotation. In the study, the author analyzes the report of the Galician Army Lieutenant Colonel Karl Dolezhal to the military-political leadership of the WR of UPR, which was formulated on July 15, 1919. The report referred to the employment of the Galician Army after its abandoning the territories of Eastern Galicia when the Galician military forces in the Dnieper Ukraine had to fight with several opponents. The views of Karl Dolezhal clearly reflect the contemporary discussions between the Western

© Галушак М.

Ukrainian political leadership and the military commanders on further armed struggle, in particular on the choice of the main military operation in the direction of Kyiv or Odessa. In his recommendations, Karl Dolezhal, as well as a significant part of the authors of the memoirs on the events of that time, was a supporter of a military campaign in the direction of Odessa. In his opinion, the deployment in the Northern Black Sea region would allow the army to recover, as winter in Kyiv region was much more severe. Also, in the views of the then politicians and military officers of the UPR, access to the Black Sea ports made it possible to replenish military supplies, in particular with the help of the Entente.

However, in his recommendations, Karl Dolezhal did not take into account a number of important factors that influenced the Galician Army after the Zbruch transition, in particular the inevitable war with the Volunteer Army. The concentration of the main striking power in the Odessa direction would not have been as easy as the colonel had imagined. First of all, because Denikin was the first to seize the Northern Black Sea. The very chances of victory in the war against the Army of General Anton Denikin were small due to his support by the Entente. Thus, the White Guards had better material security and were much more numerous than the Ukrainian Armed Forces.

In today's armed confrontation with Russia, one should take into account the lesson given by this short episode of the First Ukrainian liberation movements of 1917–1921: when assessing the situation, one should consider all its possible components in the most unfavorable combination even if intuitively they would rather be avoided.

Key words: West Ukrainian People's Republic; Western Region of the People's Republic of Ukraine; Galician Army; Karl Dolezhal; military and political thought.

У Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України зберігається доповідь підполковника Карла Долежала щодо використання Галицької Армії після залишення нею територій Східної Галичини [1], зміст якої яскраво відображає тогочасні погляди західноукраїнського політичного керівництва та військового командування на подальшу збройну боротьбу. Опинившись із середини липня 1919 р. на Наддніпрянщині, галицьким військовим довелось воювати з кількома супротивниками. В умовах нинішнього збройного протистояння з Росією на Донбасі та напружених стосунків між Україною та її західними сусідами у питаннях історії та культури знову набувають актуальності такі питання: про можливу одночасну збройну боротьбу з кількома ворогами; про вибір доцільної стратегії у такій боротьбі та про ефективну зовнішньополітичну діяльність. Досвід боротьби Галицької Армії впродовж

липня–серпня 1919 р. на Наддніпрянській Україні у цьому контексті є почвальним і важливим.

Мета статті – проаналізувати рекомендації підполковника Начальної Команди Галицької Армії Карла Долежала щодо вибору стратегії збройної боротьби ЗОУНР.

В українській історіографії є чимало праць, у яких порушено певні аспекти військово-політичної думки ЗОУНР часів перебування на Наддніпрянщині. Зокрема, М. Ковальчук у монографії «Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння» детально розкриває стосунки Дієвої армії УНР та Галицької Армії з військом генерала Антона Денікіна [8]; Лев Шанковський у дослідженні «Українська Галицька Армія» докладно висвітлює становище збройних сил ЗОУНР на Наддніпрянській Україні [17]. Багатий матеріал щодо подій на території Правобережної України влітку 1919 р. дають

спогади учасників визвольної боротьби 1917–1921 рр.: Антона Кравса [10], Василя Кучабського [11], Миколи Капустянского [6], Осипа Левицького [12], Осипа Назарука [14], Степана Шухевича [17], Юрка Тютюнника [16] та ін.

Однак ґрунтовне вивчення військово-політичної думки ЗОУНР неможливе без ретельного аналізу великого масиву збережених першоджерел. Зокрема, досі ніхто не звертав уваги на рекомендації підполковника Галицької Армії Карла Долежала. Основними науковими джерелами для написання статті є архівні матеріали, тогочасні друковані видання та опубліковані спогади.

У статті автор ставить такі завдання: дослідити становище Галицької Армії під час переходу р. Збруч з липня по серпень 1919 р.; проаналізувати рекомендації підполковника Начальної Команди Галицької Армії Карла Долежала щодо вибору стратегії збройної боротьби ЗОУНР та розглянути можливості їх впровадження; визначити рівень стратегічного планування воєнних операцій, які розробляло керівництво ЗОУНР.

16 липня 1919 р. Українська Національна Рада на чолі з Євгеном Петрушевичем разом з Галицькою Армією розпочали перехід р. Збруч, відкриваючи новий етап збройної боротьби, яку довелося вести вже не на власній території, у зовсім інших обставинах і з іншими викликами. Історик Михайло Ковальчук зазначає, що загальна чисельність збройних сил галичан після переходу Збруча становила приблизно 70 тис. вояків: 36 тис. вояків харчового складу, 17 тис. вояків бойового складу і понад 15 тис. перебували в етапних частинах Галицької Армії [7]. Чисельність Дієвої армії УНР на середину липня 1919 р.

суттєво не відрізнялася від даних на 16 серпня, коли сили наддніпрянців склали 33,3 тис. вояків, а бойовий склад не перевищував 15 тис. багнетів і шабель [9]. Враховуючи ці цифри, галичани вважали себе вагомим військовим гравцем на Правобережжі України, що давало їм підстави самим проектувати стратегію подальшої збройної боротьби.

Спираючись на чисельну перевагу Галицької Армії, політики та військові ЗОУНР не бажали об'єднувати її в єдине ціле із збройними силами Головного отамана УНР Симона Петлюри. Це було одне з ключових питань у середовищі українських політиків, яке обговорювалося після переходу за Збруч [17, с. 10]. До прикладу, як згадував тогочасний державний діяч і публіцист Осип Назарук, серед галичан за таке об'єднання виступали лише кілька соціал-демократів, 3-4 радикали, проте більшість Української радикальної партії була проти. Українська трудова партія на чолі з Євгеном Петрушевичем також не підтримувала цієї ідеї [14, с. 230]. Одним із аргументів проти об'єднання наддніпрянської та наддністрянської армій слугував факт, що «перша повсталала з частин бувшої російської армії, друга з бувшої австрійської армії» [15].

Напередодні відступу на лівий берег р. Збруч думки галичан щодо подальшої збройної боротьби можна звести до 3 сформульованих підполковником Галицької Армії Карлом Долежалем пунктів, які він розглянув у поданій вищому політичному керівництву 15 липня 1919 року доповіді.

Чех за національністю Карл Долежал у роки Першої світової війни воював в австро-угорському війську, далі вступив до лав збройних сил ЗУНР.

Фахівець з питань мобілізації, очолював штаби III Корпусу Галицької Армії та Команди запілля, а з червня 1919 р. – начальник Військової канцелярії уповноваженого диктатора Євгена Петрушевича. У серпні 1919 р. призначений начальником оперативного відділу Штабу головнокомандувача об'єднаних українських армій.

Розмірковуючи про майбутні операції Галицької Армії, підполковник Карл Долежал звів тогочасні погляди до трьох імовірних комбінацій:

I. «Операції поза Збруч з метою здобути втрачену Західну область УНР».

II. «Участь в операціях на Київ».

III. «Виконання операції з метою здобути і обняти в посідання район Одеси» [1].

Проаналізуймо ці варіанти як з погляду тогочасних галицьких військових та політиків, так і спираючись на сучасні знання про перебіг подій.

I. «Операції поза Збруч з метою здобути втрачену Західну область УНР»

Основною метою операції було отримати безпосереднє залізничне сполучення із Закарпаттям, яке фактично контролювала Чехословаччина, але формально регіон вважався частиною Угорщини. Галицька Армія повинна була захопити район Стрия та Лавочного. Шлях сюди мав проходити через Скалу – Чортків – Бучач – Нижнів – Станіславів – Калуш – Долину. Фактично пропонувалося виконати перший етап стратегічного плану, сформульованого генералом Олександром Грековим під час Чортківської офензиви. Задум операції належав отаманові Фердинанду Льонеру, який розробив його, спираючись на ідеї полковника Віктора Курмановича. За підрахунками Карла Долежала, така операція

мала тривати близько 2 місяців. Однак для відновлення бойових дій на лівому березі Збруча Галицькій Армії бракувало у той час амуніції, взуття та одягу.

У своїй доповіді Карл Долежал промовчав перед керівництвом ЗОУНР про співвідношення сил Галицької Армії та Польського Війська, оскільки на той час не міг мати точної інформації. Наразі ми можемо констатувати, що на середину червня 1919 р. співвідношення сил між галичанами та поляками складало: 18 тис. багнетів і шабель з боку Галицької Армії проти 40,7 тис. Польського Війська. Враховуючи нестачу набоїв у Галицькій Армії, план прориву у район «Стрий – Лавочне» був відкинтий [4, с. 126].

Не маючи змоги відновити операції на західному фронті, збройні сили ЗОУНР відмовилися капітулювати. Рішення продовжити боротьбу за незалежність України у Наддніпрянщині спільно з Дієвою армією УНР було прийняте ще на початку червня 1919 року [3, с. 19]. Для об'єднаних українських армій на правобережжі Дніпра відкривалися два можливих операційних напрямки, які провадили до Києва та Одеси.

II. «Участь в операціях на Київ»

За підрахунками Карла Долежала, українські війська могли б дістатися своєї столиці впродовж 6–8 тижнів. Для збереження Києва в руках українців необхідно було б додатково звільнити певну територію навколо міста, на що знадобилося б ще близько 4 тижнів. У підсумку утвердитися в столиці УНР вдалося б щойно на початку листопада. Зиму Галицька Армія зустріла б виснаженою, без достатньої кількості зимового одягу, що спровокувало б масові захворювання вояків. У такому стані довелося б

боротися проти російських Білої та Червоної армій.

Карл Долежалъ сумнівався, що похід на Київ допоміг би Галицькій Армії покращити матеріальне становище. «Операції на район Київ, – продовжив підполковник, – ... приносять зі собою можливість втягнути армію в воєнні події, яких кінця не можна предвидіти» [1].

III. «Виконання операції з метою здобути і обняти в посідання район Одеси»

За підрахунками Карла Долежала, для здобуття Одеси українським військам знадобилося б 8 тижнів. Зимові кліматичні умови Північного Причорномор'я він вважав сприятливішими для Галицької Армії, ніж на Київщині. Також контроль над чорноморськими портами давав можливість безпосередньо купувати або отримувати амуніцію, одяг та зброю. «Се є річ певна що всяка призначена для нас значніша підмога чи то в людях, чи в матеріалі, мусить прийти із-за границі через Чорне море», – зазначив підполковник [1].

Розглядаючи похід на Одесу, Карл Долежалъ зауважив, що, просуваючись у цьому напрямку, армія зосередила б свою увагу лише на боротьбі з більшовиками, оскільки з одного боку її фланги будуть захищені Дніпром, а з іншого – Румунією. У разі ж небезпеки можна буде відійти на територію Бессарабії. Підсумовуючи, Карл Долежалъ зазначив, що похід на Одесу принесе більше дивідендів, аніж похід у київському напрямку.

Аналізуючи пропозиції Карла Долежала, не можна не зауважити, що виконання пунктів II і III залежало від взаємин з арміями генерала Антона Денікіна та Польщі.

У питанні налагодження відносин з останньою активно працював Головний отаман збройних сил УНР Симон Петлюра. 17 липня 1919 р. він видав відозву до Головної Команди Польського Війська, у якій просив поляків не переходити р. Збруч [6]. 20 липня 1919 р. Симон Петлюра відрядив до Польщі військову місію під проводом полковника Генерального штабу Армії УНР Петра Ліпка, яка мала на меті укласти перемир'я [11, с. 338]. У результаті складних переговорів 1 вересня 1919 р. у м. Демблін сторонам вдалося дійти згоди. Хоча все виглядало так, наче Симон Петлюра готовий був поступитися Польщі територією ЗОУНР. Галицьке керівництво погодилося на тимчасове припинення вогню з метою позбутися збройного конфлікту з поляками в тилу та зосередитись на боротьбі з червоними.

Звільнення Поділля від більшовиків розпочалося 26 липня 1919 р. В цей день наддніпрянська та наддністрянська армії вперше розпочали спільну військову операцію і за три дні захопили м. Проскурів, а також с. Вапнярка. 30 липня Головний отаман видав наказ, який передбачав захоплення залізничної лінії Жмеринка – Козятин [6]. Того ж дня у Кам'янці Симон Петлюра виклав місії Антанти свій план звільнення Правобережної України, у якому Головний отаман розглядав бойові дії своїх збройних сил у співпраці з Добровольчою армією генерала Антона Денікіна. Така позиція українського головнокомандувача була викликана передусім тим, що білогвардійців підтримували переможці Першої світової війни, на яких і орієнтувалось керівництво УНР. Симон Петлюра сподівався, що Антанта зробить все для того, щоб об'єднати в

антибільшовицькому блоці українську та Добровольчу армії [6].

Остання в цей час наступала на більшовиків з Кубані та Донбасу. Відтак Армії УНР та Добровольчій армії відкривалася можливість оточити у Північному Причорномор'ї частини Червоної армії, відрізавши їх від залізничного постачання з Росії [6]. Петлюра переконував, що ця спільна військова операція допоможе розбити більшовиків в Україні і відкриє білогвардійцям шлях на Москву [6]. На території Білорусі збройний наступ проти Червоної армії повинно було б розпочати Польське Військо. Однак представники Антанти відкинули ці пропозиції [11, с. 339] передусім через позицію генерала Антона Денікіна, який не визнавав УНР і не розцінював її як можливого союзника.

Переможці Першої світової війни, на яких так сподівався Симон Петлюра, зважали на позицію Білої армії, чисельність якої на той час становила півмільйона вояків [8, с. 39], і зробили ставку саме на неї, а не на українські збройні сили. Відтак дипломати країн Антанти у першій половині серпня один за одним відмовляли УНР у своїй допомозі. І лише після того, як об'єднані українські армії успішно почали звільняти від більшовиків Правобережну Україну, міністр оборони Великобританії Вінстон Черчилль 23 серпня 1919 р. направив Антону Денікіну телеграму, у якій вказував, що «при сучасній політичній кон'юктурі було б розумним йти, наскільки можливо, назустріч українським сепаратистським тенденціям» [8, с. 38].

2 серпня 1919 р. Дієва армія УНР та Галицька Армія розпочали рішучий наступ проти більшовиків. Основні ударні сили українців були спрямовані на

здобуття Києва [6]. 9 серпня українці відвоювали Жмеринку (тут розташований штаб Дієвої армії УНР), а 10 – Вінницю, яка стала осідком Начальної Команди Галицької Армії. З цих позицій 11 серпня 1919 р. українські війська розпочали наступ на більшовиків у трьох напрямках [11, с. 366]:

перший – київський. Головний удар скеровано саме сюди. У поході на Київ взяли участь два галицьких корпуси, бригада кінноти та Запорізька група наддніпрянців;

другий – шепетівський напрямком, у якому брали участь 2-й Галицький корпус та група Січових стрільців Дієвої армії УНР;

третій – похід у напрямку Одеси. У цьому напрямку виступили всі частини Дієвої армії, окрім перерахованих вище, а також 11-та Галицька бригада. Разом – 8 тис. [6].

16 серпня більшовицька влада у Києві, у зв'язку з підступом армії Денікіна та об'єднаних українських збройних сил, починає свою евакуацію. Микола Капустянський зазначає, що «червоні також сподіваються, що Петлюра і Денікін ідуть разом доти, поки не зійдуться близько, а тоді вони, певно, перегризуться» [6].

У поході на Київ українці ставили собі за завдання швидше за денікінців зайти у свою столицю [6]. Цьому було кілька причин: символічне значення Києва для українців; бажання задемонструвати перед Антантою свій контроль над столицею, а відтак і територією УНР; позиція щодо білогвардійців була невизначена. Збройні сили УНР та Добровольча армія рухалися назустріч, і, очевидно, українці хотіли встановити контроль над якомога більшою територією. Адже

у разі мирної угоди, ймовірно, кожна зі сторін залишилась би на досягнутих позиціях, що в подальшому і трапилось під час зустрічі обох армій на станції Сигнаївка. Спочатку обидві сторони розійшлись без конфлікту. Як зазначає історик Михайло Ковальчук, 12-та Київська дивізія Армії УНР, яка натрапила на 2-гу Терську пластунську бригаду армії генерала Антона Денікіна, не мала чітких вказівок від Штабу головного отамана, як позиціонувати себе на подібних зустрічах [8, с. 53]. У цей же день командувач Київської групи отаман Юрко Тютюнник повідомив командарма Армії УНР Василя Тютюнника про зіткнення на станції Сигнаївка. Останній відповів телеграмою: «До мого наказу поки що утриматися від активності проти військ Денікіна, але вишліть до них парламентарів, яким дайте завдання з'ясувати погляди добровольців на Україні і ставлення їх до наших військ». У своїй доповіді Юрко Тютюнник вказує, що не виключає «початку акцій з боку денікінських відділів» [6].

Як зазначає Микола Капустянський, 23 серпня Київська група надала відомості, що денікінці не ставляться вороже до українських військ і останні пропонували встановити демаркаційну лінію між обома арміями приблизно уздовж лінії розташування передових частин [6]. Однак співпраця української армії та білогвардійців припинилась, коли 23 серпня генерал Антон Денікін видав наказ, у якому зазначив, що «Самостійної України не визнаю», а петлюрівців прирівняв до більшовиків. Водночас у наказі йшлося, що денікінці мають налагодити стосунки з Галицькою Армією з метою вивести її з підпорядкування Симона Петлюри [5].

Відтак маємо зробити висновки, що війни з армією генерала Антона Денікіна годі було уникнути. На жаль, у своїй доповіді підполковник Карл Долежаль оминув цю важливу обставину. З іншого боку, підполковник Галицької Армії доволі точно розрахував час входження українських військ у Київ. Він вважав, що це відбудеться за 6 тижнів. Галицька та Дієва армії зробили за 5. Однак слідом за стрімкою втратою столиці розпочалася українсько-білогвардійська війна. Перед істориками постає питання: чи можна було уникнути подібного перебігу подій, зосередивши головні зусилля об'єднаних українських армій на одеському напрямку, що рекомендував не лише Карл Долежаль, а практично всі галицькі політики та військові у своїх спогадах? Сили, необхідні для операцій в напрямку Одеси, докладно оцінив начальник штабу Галицької Армії полковник Альфред Шаманек 9 серпня 1919 р. У рапорті Євгену Петрушевичу він вказує, що для заволодіння Одесою вистачило б вислати зі Жмеринки у цьому напрямку I та III галицькі корпуси та 3-тю дивізію полковника Армії УНР Олександра Удовиченка [2]. За даними історика Михайла Ковальчука, загальна чисельність зазначених вище з'єднань у середині серпня 1919 р. складала приблизно 11 тис. вояків [9]. На думку Альфреда Шаманека, вони могли дістатися Одеси у другій половині вересня.

Тим часом білогвардійці захопили Київ 23 серпня 1919 року. До другої половини вересня їхні сили навколо Одеси уже перевищували чисельність українських армій, яких, за планом Альфреда Шаманека, слід було б відправити, на 5 тис. вояків. Відтак місто довелося б

відбивати з рук ворога. Враховуючи, що восени почала набирати обертів епідемія тифу, внаслідок якої різко зменшилися чисельність і боєздатність українських армій, шанси на успіх такої операції були невеликими.

Знаючи перебіг подій восени 1919 року, можна констатувати, що Карл Долежаль правильно оцінив перспективи зосередження головної ударної сили у напрямку Києва. Цей похід втягнув Галицьку Армію у важку осінньо-зимову кампанію, внаслідок якої вона втратила боєздатність. Причиною слугував не стільки опір ворога, скільки стан матеріального забезпечення армії, який на тлі несприятливих погодних умов спричинив масове поширення хвороб, зокрема тифу.

З іншого боку, його рекомендації зовсім не враховували такий важливий чинник, як Добровольча армія, котра у підсумку блокувала шлях можливого походу на Одесу. У нинішньому збройному протистоянні з Росією слід врахувати урок, який пропонує цей невеликий епізод з української визвольної боротьби 1917–1921 рр.: оцінюючи становище, необхідно розглядати всі можливі його складові у найнесприятливішій комбінації, навіть якщо інтуїтивно цього хотілося б уникнути.

ЛІТЕРАТУРА

1. Долежаль К. Рекомендації підполковника Карла Долежалья щодо використання Галицької Армії після залишення нею територій Східної Галичини. ЦДАВОУ. Ф. 2192. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 64–65.
2. Цілком таємний рапорт Начальника Штабу Армії полковника Альфреда Шаманека диктатору Євгеніві Петрушевичу про оперативну обстановку на фронті. ЦДАВОУ. Ф. 2192. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 2.
3. Дедик О. Г. Чортківська офензива. Частина I. 2-ге виправлене видання. Львів: Видавництво «Астролябія», 2015. 232 с.
4. Дедик О. Г. Чортківська офензива. Частина II. Львів: Видавництво «Астролябія», 2015. 192 с.
5. Деникин А. И. Очерки русской смуты. URL: http://militera.lib.ru/memo/russian/denikin_ai2/5_03.html
6. Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році. URL: <http://exlibris.org.ua/kapustianski/325.html>
7. Ковальчук М. «Армія терпить понадто від тисячних ран...». До питання про чисельність Української галицької армії на Великій Україні в 1919 р. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Kovalchuk_Mykhailo/Armiia_terpyt_ponadto_vid_tysiachnykh_ran_Do_pytannia_pro_chyselnist_Ukrainskoi_halytskoi_armii_na_V.pdf
8. Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння: наукова монографія. Київ: Темпора, 2006. 576 с.
9. Ковальчук М. Чисельність Армії УНР в Кам'янецьку добу Директорії (червень – листопад 1919 р.) у світлі архівних документів. URL: <http://history.org.ua/JournALL/xxx/12/12.pdf>
10. Кравс Антін. За українську справу: спомини про III корпус УГА після переходу за Збруч. Львів: Червона калина, 1937. 99 с.
11. Кучабський В. Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923. Львів: Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 2005. 448 с.
12. Левицький Осип. Галицька Армія на Великій Україні: (Спомини з часу від липня до грудня 1919). Відень, 1921. 194 с.
13. Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ ст. Рим: Видавництво «Український письменник», 1993. 413 с.
14. Назарук О. Рік на Великій Україні (Спомини з Української революції). Відень: Видання «Українського прапору», 1920. 344 с.

15. Під лядським наїздом. *Стрилець*. 24 серпня 1919. Ч. 59. С. 1.

16. Тютюнник Юрко. Записки генерал-хорунжого. Київ: Видавництво «Книга Роду», 2008. 312 с.

17. Шанковський Лев. Українська Галицька Армія. Вінніпег: Воєнно-історична студія, 1974. 396 с.

18. Шухевич С. Спомини з Українсько-Галицької Армії (1918–1920). Ч. 3. Львів: Видавнична кооператива «Червона Калина», 1929. 176 с.

REFERENCES

1. DOLEZHAL, K. Recommendations of Lieutenant Colonel Karl Dolezhal on the Employment of Galician Army after Leaving Eastern Galicia. In: *Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (TsDAVO of Ukraine)*. [in Ukr.]

2. SHAMANЕК, A. A Completely Confidential Report of Colonel Alfred Shamanek, Chief of the Army Headquarters, to Dictator Yevhen Petrushevych on the Real-Time Situation at the Front. In: *TsDAVO of Ukraine*. [in Ukr.]

3. DIEDYK, O. (2013). *Chortkiv Offensive*. Part I, 2nd ed. revised. Lviv: Astroliabiiia, 232 p. [in Ukr.]

4. DIEDYK, O. (2015). *Chortkiv Offensive*. Part II. Lviv: Astroliabiiia, 192 p. [in Ukr.]

5. DENIKIN, A. (1921). *Essays on the Russian Disturbance*. [online] Available at: http://militera.lib.ru/memo/russian/denikin_ai2/5_03.html [in Rus.]

6. KAPUSTIANSKYI, M. (1945). *A Campaign of the Ukrainian Army to Kyiv–Odessa in 1919*. [online] Available at: <http://exlibris.org.ua/kapustianski/325.html> [in Ukr.]

7. KOVALCHUK, M. “The Army Suffers from Thousands of Wounds...” *On the Issue of the Numerical Force of the Ukrainian Galician Army in Greater Ukraine in 1919*. [online] Available at: <http://shron1.chtyvo.org.ua/>

[Kovalchuk_Mykhailo/Armiia_terpyt_ponadto_vid_tysiachnykh_ran_Do_pytannia_pro_chyselnist_Ukrainskoi_halytskoi_armii_na_V.pdf](#) [in Ukr.]

8. KOVALCHUK, M. (2006). *The Unknown War of 1919: A Ukrainian-White Guard Armed Conflict. A Scientific Monograph*. Kyiv: Tempora, 576 p. [in Ukr.]

9. KOVALCHUK, M. *The Numerical Force of the UPR Army in the Kamianets Era of the Directorate (June–November 1919) in Light of the Archival Documents*. [online] Available at: <http://history.org.ua/JournALL/xxx/12/12.pdf> [in Ukr.]

10. KRAVS, A. (1937). *For the Sake of Ukraine: Memoirs about the 3rd Corps of the UGA after Crossing the Zbruch River*. Lviv: Chervona Kalyna, 99 p. [in Ukr.]

11. KUCHABSKYI, V. (2005). *Western Ukraine in the Struggle with Poland and Bolshevism in 1918–1923*. Lviv: Research and Publishing Center of T. Shevchenko Scientific Society, 448 p. [in Ukr.]

12. LEVYTSKYI, O. (1921). *Galician Army in Greater Ukraine: (Reminiscences from July to December 1919)*. Vienna, 194 p. [in Ukr.]

13. NAHAIEVSKYI, I. (1993). *History of the 20th-Century Ukrainian State*. Rome: Ukrainyski Pysmennyk, 413 p. [in Ukr.]

14. NAZARUK, O. (1920). *A Year in Greater Ukraine (Reminiscences from the Ukrainian Revolution)*. Vienna: Ukrainyski prapor, 344 p. [in Ukr.]

15. Under the Polish Attack. (1919). *Strilets*, August 24, Vol. 59, p. 1. [in Ukr.]

16. TIUTIUNNYK, Yu. (2008). *Notes of the Cornet-General*. Kyiv: Knyha Rodu, 312 p. [in Ukr.]

17. SHANKOVSKYI, L. (1974). *Ukrainian Galician Army*. Winnipeg: Military Historical Studio, 396 p. [in Ukr.]

18. SHUKHEVYCH, S. (1929). *Memoirs from UGA (1918–1920)*. Part III. Lviv, 176 p. [in Ukr.]